

STATISTIKA I VREDNOVANJE SLOVENSКИH KNJIŽNICA

STATISTICS AND EVALUATION OF SLOVENIAN LIBRARIES

Eva Kodrič-Dačić¹

Sažetak

Zakon o knjižničarstvu koji je u Sloveniji prihvaćen 2001., propisao je Narodnoj i sveučilišnoj knjižnici² zadaće povezane s praćenjem i ocjenjivanjem razvijenosti knjižničnoga sustava. Statistička mjerenja i mjerenja ispunjavanja minimalnih uvjeta za izvođenje knjižnične djelatnosti kao javne službe provodi Centar za razvoj knjižnica³ (CeZaR). Statistička mjerenja provodi godišnje za opće, visokoškolske, specijalne knjižnice i za nacionalnu knjižnicu, uz podršku programske opreme BibSiSt koju je razvio u suradnji s računalnim stručnjacima Društva Piff. Svake tri godine provode se mjerenja ispunjavanja minimalnih uvjeta za izvođenje knjižnične djelatnosti kao javne službe. Metodologija mjerenja propisana je Zakonom o knjižničarstvu i podzakonskim aktima. Rezultati vrednovanja u 2003. i 2005. pokazali su da knjižnice samo djelomice ispunjavaju minimalne standarde propisane na nacionalnoj razini.

Summary

Slovenian Librarianship Act, adopted in 2001, has defined a number of tasks concerning monitoring and evaluating libraries which are carried out by the National and University Library. Library System Development Centre (CeZaR) collects statistical data and evaluates minimum library resources which are prescribed for libraries providing public service. Statistical data on public and special libraries and on libraries of the institutions of higher education are collected yearly. Collection and reporting are supported by BibSiSt-online – the software which was developed by CeZaR in cooperation with Društvo Piff.

¹ Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic, Ljubljana
eva.kodric-dacic@nuk.uni-lj.si

² Narodna in univerzitetna knjižnica.

³ Center za razvoj knjižnic.

Implementation of regulated minimum standards on library resources is evaluated every three years. Evaluation methodology is defined in the Librarianship Act and the Regulation on the conditions for carrying out library activities as public service. Results of the evaluations in 2002 and 2005 have shown that libraries only exceptionally meet nationally prescribed minimum standards.

Uvod

Slovenija ima približno 2 milijuna stanovnika (2.046.975 godine 2009.), njena je površina 20.273 km². Gotovo polovica stanovništva živi u manjim naseljima izvan gradova i tome je prilagođen i knjižnični sustav Slovenije. U Sloveniji djeluje 929 knjižnica: 1 nacionalna, 72 visokoškolske, 151 specijalna knjižnica, 58 općih i 647 školskih knjižnica.⁴ Njihova građa i usluge dostupni su na 1.440 posudbenih mjesta. Broj knjižnica koje obavljaju knjižničnu djelatnost kao javnu službu je manji, jer je među specijalnim knjižnicama približno 40 onih koje djeluju u sklopu ustanova i nemaju koncesiju za provedbu knjižnične djelatnosti kao javne službe.

Slovenske opće, specijalne, visokoškolske knjižnice i nacionalna knjižnica su godine 2009. zapošljavale 1.531 stručnog djelatnika (full-time equivalent/FTE), a ukupno 1.938 djelatnika (FTE). Broj zaposlenih u svim knjižnicama je bitno veći, jer je u školskim knjižnicama bilo godine 2006. zaposleno 869 osoba, iako s točnim podatkom o broju zaposlenih u školskim knjižnicama u 2009. još ne raspolazemo. Korisnicima je bilo na raspolaganju 29.009.027 jedinica građe, a godišnji porast knjižnične građe bio je 1.784.805 jedinica. Za kupnju knjižnične građe, opće knjižnice izdvojile su 8.697.839 eura, visokoškolske 6.582.369 eura, nacionalna knjižnica 681.412 eura. Navedeni iznosi ne uključuju troškove kupnje podatkovnih zbirki (elektroničkih izvora) čiju su dostupnost na nacionalnoj razini neposredno financirali Ministarstvo za visoko školstvo, znanost i tehnologiju⁵ i Ministarstvo za kulturu.⁶ Te su godine sve knjižnice posudile 32.869.845 jedinica građe.

Osnovne informacije o slovenskim knjižnicama dostupne su u bazi podataka COLIB (Cooperative online library information (<http://home.izum.si/>

⁴ Svi su podaci za 2009., osim za školske knjižnice gdje su korišteni podaci za godinu 2006. Tamo gdje su korišteni podaci iz drugih godina, to je posebno navedeno. Izvor: Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici (dostupno na: <http://www.nuk.uni-lj.si/kis/1slovenske.html>).

⁵ Ministrstvo za visoko školstvo, znanost in tehnologijo.

⁶ Ministrstvo za kulturo.

cobiss/hp/knjiznice.htm), a statistički podaci o slovenskim knjižnicama dostupni su na slovenskoj mrežnoj stranici Narodne i sveučilišne knjižnice (<http://www.nuk.uni-lj.si/kis/1slovenske.html>). Djelovanje slovenskih knjižnica prati i statistički mjeri Centar za razvoj knjižnica – CeZaR pri Narodnoj i sveučilišnoj knjižnici. Statističkim su istraživanjima obuhvaćene sve knjižnice s tim da istraživanja razvijenosti knjižnica uključuju samo knjižnice koje obavljaju knjižničnu djelatnost kao javnu djelatnost.

Zakonske osnove za praćenje djelovanja knjižnica i razvoja knjižničkoga sustava

Aktualno zakonodavstvo na području knjižničarstva propisuje vrstu mehanizama koji omogućuju redovito praćenje djelovanja i vrednovanja knjižnica, čime se želi uspostaviti trajni razvoj knjižnica koje obavljaju knjižničnu djelatnost kao javnu službu. Zakon o knjižničarstvu prihvaćen godine 2001. propisuje više oblika praćenja i vrednovanja koji su između ostaloga ovisni i o vrsti knjižnica. Zakonom je propisano da Narodna i sveučilišna knjižnica statistički prati rad knjižnica i vodi podatkovnu zbirku/bazu podataka knjižnica u koju su upisane knjižnice koje ispunjavaju minimalne uvjete potrebne za izvođenje knjižnične djelatnosti kao javne službe. Sadržaj podatkovne zbirke i minimalni uvjeti propisani su odgovarajućim pravilnicima.⁷ Trajan razvoj knjižnica trebali bi osiguravati i usmjeravati standardi i stručne preporuke za pojedine vrste knjižnica. Ministarstva, nadležna za opće, školske i visokoškolske knjižnice trebala bi na temelju standarda i stručnih preporuka objaviti normative za izradu srednjoročnog plana razvoja knjižnica, a njihova provedba bila bi ostvarena u trogodišnjim razvojnim planovima knjižnica.

Zakon posebno skrbi o općim knjižnicama. Uz već spomenuto, minimalni uvjeti za izvođenje njihove djelatnosti kao javne službe trebaju se svake tri godine usklađivati s novodostignutim prosjekom. Također, propisan je poseban pravilnik o mjerilima po kojima su opće knjižnice dužne mjeriti svoje djelovanje.

S današnje točke motrišta, taj složeni sustav praćenja i vrednovanja odražava trendove sveopćeg rasta i optimizma s početka ovoga desetljeća, jer je zakonodavac očito (što dokazuje odredba o usklađivanju minimalnih uvjeta za

⁷ Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. Uradni list Republike Slovenije, št. 73-3540/2003 (dostupno na: <http://www.nuk.uni-lj.si/nuk3.asp?id=354740541>) in Pravilnik o razvidu knjižnic. Uradni list Republike Slovenije, št. 105-4629/2003 (dostupno na spletu <http://www.nuk.uni-lj.si/nuk3.asp?id=354740541>).

djelovanje općih knjižnica s dostignutim prosjekom svake tri godine) pošao od pretpostavke da su mogući pozitivni trendovi razvoja. Nažalost, zakonodavac nije uvažio zahtjevnost mjerenja i vrednovanja i s njima povezanih troškova. Zadaće bi trebala preuzeti nacionalna knjižnica i ministarstva nadležna za knjižnice, iako ih bez dodatnih izvora zakonske odredbe nije bilo moguće u cijelosti ostvariti. Narodna i sveučilišna knjižnica ipak je razvila uspješan sustav za statističko praćenje djelatnosti / rada knjižnica BibSiSt-online i podatkovnu zbirku e-Razvid u koju se upisuju knjižnice koje djelatno ispunjavaju propisane minimalne uvjete za izvođenje knjižnične djelatnosti kao javne službe, dok su ministarstva bila manje uspješna pri oblikovanju i implementaciji normativa.

U nastavku, bit će prikazano godišnje statističko praćenje rada knjižnica i mjerila za utvrđivanje ispunjavanja minimalnih uvjeta za obavljanje javne službe koje Narodna i sveučilišna knjižnica provodi svake tri godine.

Statističko praćenje djelatnosti slovenskih knjižnica

Statističko praćenje djelatnosti knjižnica ima u Sloveniji dugu tradiciju. Prva statistička mjerenja provedena su još godine 1870. u sklopu Bečke komisije za statistiku (K. k. statistischen Central-commission) kad su u opsežnoj studiji bile popisane i predstavljene knjižnice austrijskih zemalja: knjižnice obrazovnih ustanova (sveučilišne knjižnice, javne studijske knjižnice, knjižnice tehničkih zavoda i različitih instituta, te knjižnice srednjih škola: gimnazija, realnih gimnazija itd.), dvorske, državne, seoske i gradske knjižnice, vojne knjižnice, knjižnice vjerskih zajednica i knjižnice društava i zasebne knjižnice.⁸ U Kraljevini Jugoslaviji je godine 1932. knjižničarka Melita Pivec-Stele⁹ izradila statistički pregled knjižnica u tadašnjoj Dravskoj banovini. Stalna statistička mjerenja djelatnosti slovenskih knjižnica započela su nakon 1945. godine.

Danas njihovo djelovanje prati Centar za razvoj knjižnica pri Narodnoj i sveučilišnoj knjižnici. Centar provodi redovita godišnja statistička mjerenja za opće, visokoškolske i specijalne knjižnice, a statistička mjerenja školskih knjižnica svake tri godine provodi Statistički ured Republike Slovenije¹⁰

⁸ Pizzala, J. *Stand der Bibliotheken*. Wien, 1873-1874, Bd. 1-2.

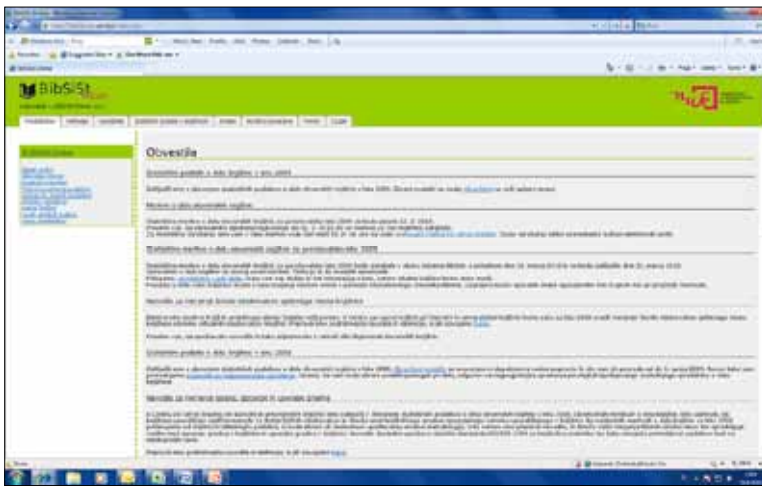
⁹ Vidjeti: Pivec-Stele, M. *Naše knjižnice*. *Glasnik muzejskega društva Slovenije*, 12(1932), 71-92 i *Seznam knjižnic v Dravski banovini v letu 1932*. Prosveta, 1932. Str. 159.

¹⁰ Statistični urad Republike Slovenije.

(dalje: SURS), pri čemu se o sadržaju upitnika usklađuje s Centrom za razvoj knjižnica.

Rezultate statističkih istraživanja, koje provodi Centar za razvoj knjižnica, preuzima SURS. Namjera je da Narodna i sveučilišna knjižnica preuzme vođenje cjelokupne resorne statistike na području knjižničarstva.

Za provođenje statističkih istraživanja, Centar za razvoj knjižnica u suradnji s vanjskim suradnicima (Društvo Piff) razvio je poseban programski paket BibSiSt-online (Slika 1 – <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/>) u sklopu kojega vodi popis izvještajnih jedinica (knjižnica), provodi mjerenja te objavljuje prikupljene podatke i analize.

Slika 1. BibSiSt – online: ulazna stranica

Centar je započeo razvijati interaktivni sustav godine 2005. kada je izrađena i testirana programska oprema za mjerenje rada visokoškolskih knjižnica. Prva su mjerenja bila provedena godine 2006., a u sljedeće dvije godine u računalno podržana mjerenja bile su uključene i opće i specijalne knjižnice. Novi način prikupljanja podataka nije značio samo jednostavan prijenos analognih upitnika u elektronički oblik, nego se Centar istovremeno pobrinuo za veću usklađenost upitnika za različite vrste knjižnica, što je značilo smanjivanje opsega upitnika za opće knjižnice. Godišnji plan statističkog istraživanja, koji je Centar uspostavio u posljednjem desetljeću, u osnovi je ostao nepromijenjen, iako se povećala brzina prikupljanja podataka prvenstveno stoga što su u automatiziranom sustavu isključene mogućnosti pogreške pri unosu i obradi pojedinih vrijednosti.

Statistički upitnici za izvještajnu godinu objavljuju se u .pdf. obliku u siječnju sljedeće godine. Na taj način knjižnice imaju dovoljno vremena za prikupljanje podataka i za pripremu za mjerenja u ožujku. Upitnici za sve vrste knjižnica dostupni su za ispunjavanje na mrežnoj stranici BibSiSt-online. Unos podataka moguć je korištenjem posebne lozinke, koju prije mjerenja dobije svaka knjižnica. Da bi podaci bili što značajniji, prije početka statističkih mjerenja Centar organizira seminar za sve sudionike mjerenja, na kojemu savjetnici Centra predstavljaju novosti, upozoravaju na posebnosti i pokušavaju razriješiti nedoumice koje su se pojavile kod knjižničara koji ispunjavaju upitnike. Izvještajnim jedinicama rad olakšavaju i definicije mjerenih količina, koje su neposredno dostupne u upitniku (Slika 2), algoritmi za preuzimanje pojedinih količina iz baze COBIB (Cooperative online bibliographic data base), kao i opsežan popis elektroničkih izvora, gdje lako jednostavnim klikom mogu označiti naslove koje knjižnica prima.

Slika 2. Statistički upitnik

U vrijeme mjerenja je, u razdoblju između 8.00 i 16.00 sati, knjižnicama osigurana pomoć u vezi problema sa sadržajem kao i u rješavanju možebitnih programskih nepravilnosti. Programske su nepravilnosti, poslije nešto početnih poteškoća, praktično riješene. Nakon završetka mjerenja, izvještajne jedinice na zahtjev mogu jednostavno unositi i mijenjati podatke uz pomoć

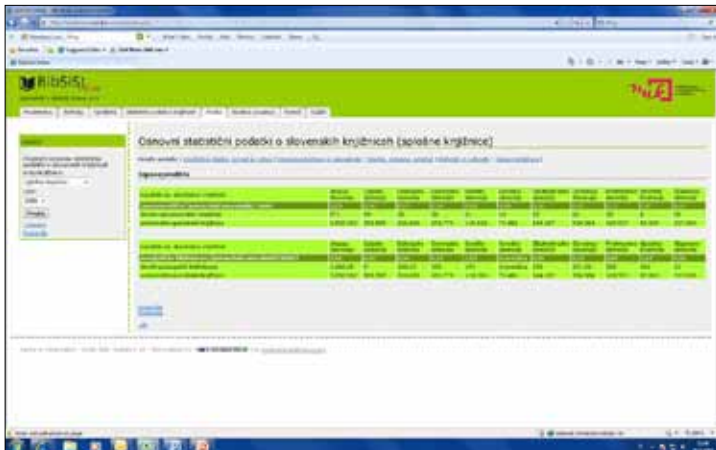
savjetnika Centra. Ima mnogo dopuna upitniku, pa savjetnici tijekom i poslije mjerenja provjeravaju unesene podatke i upozoravaju knjižnice na nedosljednosti i pogreške. Unatoč elektroničkom unosu podataka, knjižnice moraju ispunjene upitnike poslati u NUK i u tiskanom obliku. Prije svega radi potpisa odgovorne osobe koja mora jamčiti za vjerodostojnost podataka.

Slika 3. Excel tablice s rezultatima mjerenja

Mjerenja obično potraju do svibnja, iako se već u lipnju statistički podaci za prošlu godinu objavljuju na mreži. Na mreži objavljujemo praktično sve mjerene količine u obliku Excel tablica, koje svima zainteresiranima omogućuju rukovanje podacima. Iako u suprotnosti s načelima statistike, objavljujemo podatke po izvještajnim jedinicama, a u velikoj su većini to izvještajne jedinice za javne knjižnice. Unatoč tome, knjižnice se žale i prisutni su pritisci za objavom podataka u agregiranom obliku. U sljedećim mjesecima slijedi izrada analiza. Godišnje Centar objavi tri sveska publikacije Slovenske knjižnice u brojkama¹¹ s podacima o općim, specijalnim i visokoškolskim knjižnicama. Tiskano izdanje tih svezaka primaju osnivači i financijeri knjižnica, a svima drugima zainteresiranima svesci su dostupni u elektroničkom obliku na mrežnoj stranici: <http://cezar.nuk.uni-lj.si/analize/index.php>. Kratki pregled glavnih podataka o knjižničnom sustavu Slovenije predstavljen je u obliku pregledne tablice (<http://cezar.nuk.uni-lj.si/analize/nakratko.php>). Pri ovim izračunima potrebno je podatke unijeti, iako u pravilu opće knjižnice u

¹¹ Slovenske knjižnice v številkah.

cijelosti posreduju podatke. Ista se metoda koristi i pri izračunu glavnih indeksa (<http://cezar.nuk.uni-lj.si/analize/kazalniki.php> ; <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/analize/index.php>).

The screenshot shows a web browser window displaying the BibSisStom interface. The main content area is titled 'Osnovni statistični podaci o slovenskih knjižnicah (skupne knjižnice)'. Below the title, there is a table with multiple columns and rows of data, likely representing various statistical indicators for libraries. The table is partially obscured by a green header bar. The interface includes a navigation menu on the left and a search bar at the top right.

Slika 4. Indeksi za pojedine vrste knjižnica (<http://bibsist.nuk.uni-lj.si/analize/index.php>)

Statističke analize i izvještaji u pravilu su dovršeni i objavljeni u rujnu. U preostalim mjesecima do kraja godine savjetnici Centra dopunjavaju upitnike za sljedeća mjerenja. Prije svega, radi se o uključivanju novih mjernih količina, dopunama metodologije mjerenja s obzirom na dopune definicija mjerenih količina. Pri tome Centar u pravilu surađuje s predstavnicima knjižnica. Prije novih mjerenja, pregledani su i dopunjeni i elektronički izvori koje naručuju knjižnice (<http://bibsist.nuk.uni-lj.si/vrpalnik/index.php>) te parametri za traženje i algoritmi s kojima knjižnice preuzimaju podatke iz baze COBIB.

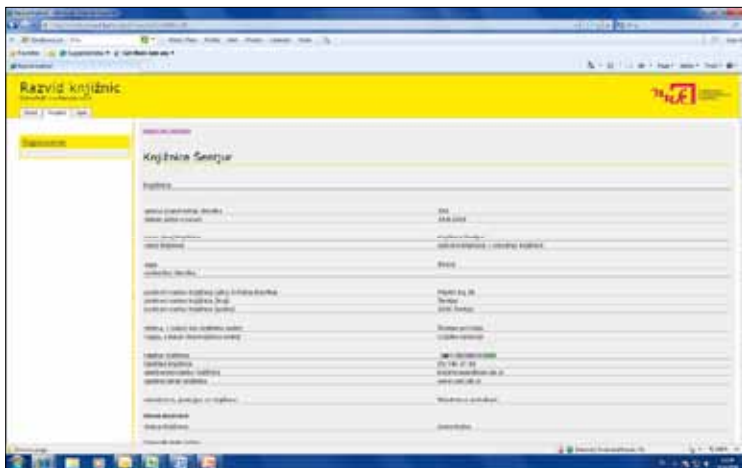
S BibSiStom je NUK razvio jedinstveni sustav za dohvaćanje statističkih podataka na području kulturnih djelatnosti i uz njegovu pomoć dionici knjižnica imaju uvijek dostupne aktualne i vjerodostojne podatke o slovenskom knjižničnom sustavu.

Procjenjivanje i praćenje razvijenosti knjižnica: primjer komparativnog vrednovanja

Brojni i kvalitetni kvantitativni podaci o radu slovenskih knjižnica koje godišnje prikupljamo pomoću statističkih mjerenja, dobra su osnova za procjenjivanje uspješnosti knjižničnoga sustava, a za vrednovanje djelatnosti knjižnica su, naravno, potrebne posebne metode. Statistički podaci sami po

sebi mogu zavesti bez dobrog poznavanja djelovanja cjelokupnoga knjižničnoga sustava i zaključivanje o razvijenosti sustava na temelju jednostavnih aritmetičkih permutacija statističkih podataka i na području knjižničarstva odmah odražavaju poslovičnu (ne)usklađenost statistike sa stvarnim uvjetima. Tako nam indeksi o radu središnjih knjižnica, koji su izračunati na osnovi podataka 58 središnjih knjižnica, daju dobru sliku, ali nam ništa ne kažu o stvarnoj razvijenosti mreže i pojedinih mjesnih knjižnica u njoj (opće knjižnice pružaju usluge na 274 posudbena mjesta) ili o ravnomjernoj dostupnosti knjižničnih usluga svim stanovnicima. Korak prema utvrđivanju stvarne razvijenosti knjižnica i komparativnom vrednovanju njihova rada i izvora bio je u praksi učinjen zbog zakonske obveze pri upisu knjižnica u registar knjižnica.

Upis knjižnica u popis knjižnica (e-Razvid, <http://razvid.nuk.uni-lj.si/index.php>, vidjeti Sliku 5) je popis knjižnica koja obavljaju javnu djelatnost, moguć je i po dugom i zamršenom postupku koji je propisan podzakonskim aktima.¹² U registar su uključene i knjižnice koje obavljaju javnu djelatnost i koje ispunjavaju minimalne uvjete za njeno izvođenje koji su detaljno određeni u Pravilniku o uvjetima za obavljanje knjižnične djelatnosti kao javne službe.¹³ Upis je moguć na temelju odluke o razvijenosti koju knjižnici izdaje nadležno ministarstvo. Podloga za izdavanje ove odluke je mišljenje kojega nadležnome ministarstvu svake tri godine podnosi nacionalna knjižnica.

Slika 5. Upis knjižnice u e-Razvid

¹² Vidjeti op. 2.

¹³ Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe.

U registar su upisane sve vrste knjižnica: one koje imaju status samostalne pravne osobe, nesamostalne knjižnice koje djeluju u sklopu drugih javnih zavoda, te mjesne knjižnice i bibliobusi. Zato mjerenje razvijenosti knjižnica s kojima nacionalna knjižnica dogovara ispunjavanje uvjeta s upis u registar detaljnije pokazuju stanje knjižničnoga sustava. Temeljna se razlika pokazuje upravo kod općih knjižnica, gdje suprotno statističkim mjerenjima, kao izvještajne jedinice nastupaju svi elementi knjižnične mreže (središnja knjižnica, mjesne knjižnice, postaje pokretnih zbirki i bibliobusi).

U Pravilniku o uvjetima za obavljanje knjižnične djelatnosti kao javne službe svim su knjižnicama na referencijalnim područjima dodijeljene referentne točke (*benchmark*). Radi se o četiri zakonom propisana područja koja obuhvaćaju knjižničnu građu, stručne djelatnike, prostor i opremu te organizaciju knjižnične djelatnosti.

Broj pokazatelja za pojedino područje ovisi o vrsti knjižnice (njih je 11: središnje regionalne knjižnice, središnje opće knjižnice, mjesne knjižnice, bibliobusi, postaje pokretnih zbirki, visokoškolske knjižnice, sveučilišne knjižnice, nacionalna knjižnica, školske knjižnice, specijalne knjižnice, središnji specijalizirani informacijski centri). Za opće knjižnice su vrijednosti pokazatelja i indeksa bile izračunate na osnovi prosječnih vrijednosti koje su knjižnice postigle u godini 2000. Te su prosječne vrijednosti u već spomenutom pravilniku propisane kao minimalne vrijednosti za opće knjižnice koje obavljaju svoju djelatnost kao javnu službu. Ovakva je metodologija bila propisana Zakonom o knjižničarstvu. Na sličan su način izračunate i vrijednosti za druge vrste knjižnica.

Za primjer su navedene referentne točke za središnje opće knjižnice: određeno je 28 pokazatelja i njihovih vrijednosti za središnje opće knjižnice: 1 s područja organiziranosti djelatnosti, 17 s područja knjižničnih zbirki, 6 za zaposlenike i 4 za prostor i opremu.

Organiziranost

1. Izvođenje zakonom propisanih osnovnih zadaća (vrijednost: 16 temeljnih zadaća koje su određene Zakonom o knjižničarstvu¹⁴),

¹⁴ Radi se o zadaćama kao što su prikupljanje, obrada, pohrana i posudba knjižnične građe, omogućivanje pristupa knjižničnoj građi i elektroničkim publikacijama, izrada knjižničnih kataloga, podatkovnih zbirki i drugih informacijskih izvora i tako dalje...

Grada

Opseg građe

1. Broj jedinica knjižnične građe po stanovniku (vrijednost: 3,7 jedinica po stanovniku),
2. Broj jedinica neknjižne građe po stanovniku (vrijednost: 0,3 jedinice po stanovniku),
3. Broje jedinica građe na jeziku pripadnika nacionalnih zajednica po pripadniku nacionalne zajednice (vrijednost: 3,7 jedinica po pripadniku narodnosti),
4. Dostupnost građe na jeziku manjinskih etničkih skupina,
5. Dostupnost elektroničkih izvora,
6. Broj jedinica prirasta knjižnične građe na 1.000 stanovnika (vrijednost: 200 jedinica na 1.000 stanovnika),
7. Broj jedinica prirasta neknjižne građe po stanovniku (vrijednost: 22 jedinice na 1.000 stanovnika),
8. Broj naslova tekuće naručenih periodičkih publikacija (vrijednost: najmanje 40 naslova),
9. Broj jedinica prirasta knjižnične građe na 1.000 pripadnika narodnosti (vrijednost: 220 jedinica na 1.000 pripadnika narodnosti);

Izbor građe

1. Prirast: odnos između broja naslova stručne i beletrističke građe (vrijednost: 60 posto stručne građe : 40 posto beletrističke građe),
2. Prirast: odnos između broja naslova knjižnične građe za djecu/mlade i svih naslova (vrijednost: 30 posto građe za djecu i mlade : 60 posto naslova za ostale),
3. Prisutna posudba (vrijednost: 0-10 posto cjelokupne zbirke),
4. Prikupljanje publikacija i informacija od javnoga značaja,
5. Pristup elektroničkim publikacijama tijela javne vlasti;

Uređenje / raspored građe

1. Građa u slobodnom pristupu, raspoređena po UDK (vrijednost: 75 posto zbirke),
2. Udio građe uključene u elektronički katalog (vrijednost: 100 posto građe),
3. Drugi čimbenici uređenja građe (vrijednost: 6 propisanih uvjeta);

Stručni djelatnici

1. Broj stručnih djelatnika na 1.000 stanovnika (vrijednost: 0,32 djelatnika na 1.000 stanovnika u knjižnicama s uključujući do 3 lokalne knjižnice¹⁵ dakle 0,37 djelatnika na 1.000 stanovnika u knjižnicama s 4 ili više lokalnih knjižnica),
2. Broj stručnih djelatnika za izvođenje zadaća iz 16. člana¹⁶ (vrijednost: 0,32 djelatnika po zadaći),
3. Broj djelatnika za izvođenje djelatnosti vezane uz mjesnu povijest, domoznanstvo (vrijednost: 1 djelatnik na prirast od 5.000 jedinica zavičajnih publikacija godišnje),
4. Broj djelatnika s aktivnim znanjem jezika etničkih zajednica (vrijednost: 2 djelatnika),
5. Broj djelatnika s položenim stručnim ispitom (vrijednost: svi stručni djelatnici imaju položen stručni ispit),
6. Odgovarajuće obrazovanje ravnatelja (vrijednost: viskokoškolska odnosno sveučilišna razina obrazovanja i stručni ispit);

Prostor i oprema

1. Površina knjižnice za 10.000 stanovnika (vrijednost: 300 m² na 10.000 stanovnika),
2. Broj čitateljskih mjesta na 1.000 stanovnika (vrijednost: 2 čitateljska mjesta na 1.000 stanovnika)
3. Broj računalnih radnih mjesta za korisnike (vrijednost: 0,25 računalnih radnih mjesta za korisnike na 1.000 stanovnika),
4. Računalna oprema (vrijednost: 9 propisanih jedinica računalne opreme).

S obzirom na ispunjavanje ovih propisanih minimalnih uvjeta, knjižnice su uvrštene u razvijene, srednje razvijene ili nerazvijene. Pri razvrstavanju svi nabrojani pokazatelji nisu jednako vrijedni. Dok razvijene knjižnice moraju postići sve propisane minimalne vrijednosti, za srednje razvijene je dovoljno ispunjavanje 50 posto propisanih uvjeta koji se povezuju s opsegom i izborom stručne građe i odgovarajuće osposobljenim stručnim djelatnicima. Kao nerazvijene označene su sve knjižnice koje ne dostižu niti 50 posto ovih vrijednosti.

¹⁵ Tj. podružnice (op. prev.).

¹⁶ Zakona o knjižnicama (op. prev.).

Novoosnovane knjižnice moraju dobiti mišljenje ili odluku o razvijenosti prije početka izvođenja djelatnosti. Provjeravanje ispunjavanja uvjeta za sve se vrste knjižnica provodi svake tri godine.

Zakonski propisi, nažalost, ne predviđaju mjere za knjižnice koje su ocijenjene kao nerazvijene ili za njihove osnivače. Iznimka su opće knjižnice koje moraju trajno ispunjavati uvjete i za koje je Ministarstvo kulture po zakonu obvezno da u slučaju njihovog neispunjavanja obavijesti osnivača, a knjižnicu pozove da izradi plan kako će u doglednom roku ispuniti uvjete. Posredno je ispunjavanje minimalnih uvjeta obvezno i za visokoškolske i specijalne knjižnice koje se mogu natjecati za sredstva za kupnju strane literature ako su upisane u registar knjižnica.

Tako je praćenje razvijenosti knjižnica u teoriji postavio zakonodavac. U praksi se pokazalo da je takav sustav previše zahtjevan, tegoban i skup te do danas nije u potpunosti zaživio.

Mjerenje razvijenosti knjižnica

Mjerenje ispunjavanja minimalnih uvjeta za obavljanje knjižnične djelatnosti kao javne službe pokušao je Centar za razvoj knjižnica izvoditi u skladu sa zakonskim odredbama. U godinama 2005., 2006. i 2009. bila su izvršena mjerenja za godinu 2002., 2005. i 2008. Godine 2002. bio je ocijenjen cjelokupni knjižnični sustav, dok su godine 2005. i 2008. mjerenja provedena i za knjižnice koje su u nadležnosti Ministarstva kulture (dakle za opće i specijalne knjižnice s područja kulture). Mišljenja o razvijenosti Centar za razvoj knjižnica izdao je za godinu 2002. i 2005., međutim predviđa se da će za godinu 2008. mišljenja biti oblikovana u rujnu.

Centar za razvoj knjižnica je po mjerenjima za godinu 2002. izdao 1.294 mišljenja o razvijenosti. Zbog propisane metodologije, nije bilo moguće očekivati da će knjižnice u cijelosti ispuniti uvjete i rezultati su u stvarnosti bili sve, samo ne ohrabrujući. Niti jedna od školskih knjižnica nije se uvrstila među razvijene, nerazvijenih je bilo 9 posto (39) od 446 osnovnoškolskih knjižnica i 8 posto (10) od 125 srednjoškolskih knjižnica.¹⁷ Od 56 visokoškolskih knjižnica, 1 je bila razvijena, dvije nerazvijene, ostale srednje razvijene, od 105 specijalnih knjižnica nije bilo niti jedne razvijene, a 20 posto (21) bilo je nerazvijenih.

Prvi put smo dobili i objektivne podatke o razvijenosti elemenata mreže općih knjižnica. Niti jedna od središnjih knjižnica nije ispunila sve minimalne

¹⁷ Podatke je prikupio Stanislav Bahor.

uvjete, nego su sve bile uvrštene u srednje razvijene knjižnice. Isto tako se među razvijene nije uvrstila niti jedna od 214 mjesnih knjižnica, 25 posto (54) tih knjižnica bilo je nerazvijenih. Problematične su bile i postaje pokretnih zbirki (76) od koji je bilo 12 posto (9) razvijenih i ispunjavale su sve minimalne uvjete, ali je čak 62 posto (47) bilo nerazvijenih. Sljedeća mjerenja godine 2005. nisu donijela bitne promjene: sve središnje opće knjižnice ostale su srednje razvijene, od mjesnih knjižnica (godine 2005. bilo ih je 229) bilo je još

Število prebivalcev na območju knjižnice: 23.185

Pogoj	Minimalna vrednost	Kazalnik 2005	Doseganje pogoja
Dejavnosti iz 2. člana ZKnj-1	opravlja vse dejavnosti (10)	10	100%
Dejavnosti iz 16. člana ZKnj-1	opravlja vse dejavnosti (6)	6	100%
I. ORGANIZIRANOST			100%
Knjižnično gradivo	3,7 enote na prebivalca	5,09	100%
Neknjižno gradivo	0,3 enote na prebivalca	0,16	52%
Gradivo v jeziku pripadnikov narodnih skupnosti	3,7 enote na pripadnika narodnosti	0	-
Dostop do gradiva v jeziku manjšinskih etničnih skupin	omogoča (1)	0	-
Dostop do elektronskih virov	omogoča (1)	0	100%
Prirast knjižničnega gradiva	200 enot na 1.000 prebivalcev	343,45	100%
Prirast neknjižnega gradiva	22 enot na 1.000 prebivalcev	53,87	100%
Serijske publikacije	40 naslovov tekoče naročenih	270	100%
Prirast knjižničnega gradiva v jezikih narodnih skupnosti	220 enot na 1.000 pripadnikov narodnosti	0	-
OBSEG GRADIVA			92%
Prirast: razmerje med št. naslovov strokovnega in leposlovnega gradiva	60% strokovnega gradiva (toleranca odstopanja: 2%)	52,81%	0%
Prirast: št. naslovov knjižničnega gradiva za otroke in mladino	30% letnega prirasta naslovov (toleranca odstopanja: 2%)	25,69%	0%
Prezenčna izposoja	0-10% celotne zbirke	0,56%	100%
Publikacije in informacije javnega značaja	zbira (1)	1	100%

Slika 6. Dio tablice koja je osnova za oblikovanje mišljenja o ispunjavanju minimalnih uvjeta za obavljanje knjižnične djelatnosti kao javne službe – primjer konkretne središnje knjižnice

uvijek 25 posto (56) nerazvijenih, a također se niti jedna mjesna knjižnica nije uvrstila među razvijene. Stanje se poboljšalo jedino na postajama pokretnih zbirki. Od njih 76, bilo je razvijenih 34 posto (26), nerazvijenih još 16 posto (12).¹⁸

Knjižnice su u manjoj mjeri uklonile nedostatke s kojima su bile već upoznate (Slika 6) i čini se da nije bilo sustavnog pristupa poboljšanju uvjeta u ovom razdoblju.

Zaključak

Mjerenje razvijenosti knjižnica i oblikovanje mišljenja o njihovoj razvijenosti prvo je istraživanje slovenskoga knjižničnoga sustava koje seže na područje usporednog / komparativnog vrednovanja knjižnica. Procjenjivanje ispunjavanja minimalnih uvjeta za obavljanje knjižnične djelatnosti kao javne službe je sa stanovišta cjelovite analize djelatnosti knjižnica djelomično jer istraživanje sa svojim referentnim točkama pokriva samo područje izvora (i djelomice rezultata). I sami rezultati istraživanja su s grubim razvrstavanjem knjižnica u tri kategorije daleko od tematske dubinske analize. Čak i ovi rezultati znače stvaran izazov za sve koji se bave knjižničnim sustavom. Vezano uz postavljenu metodologiju, razumljivo je da se po mjerenjima, na primjer godine 2002., niti jedna od središnjih knjižnica nije uvrstila među razvijene jer nije u cijelosti ispunjavala minimalne uvjete za obavljanje javne djelatnosti, a jednako je teško objasniti stanje nakon mjerenja u godini 2005. Zato sa zanimanjem očekujemo rezultate mjerenja za godinu 2008. koji će uskoro biti dostupni.

Redovito prikupljanje statističkih podataka o slovenskim knjižnicama omogućuje nam da mjerenja razvijenosti knjižnica ponekad dopunimo drugim referentnim točkama, jer je na temelju već prikupljenih podataka moguće dobiti većinu pokazatelja potrebnih za cjelovitu analizu sustava. To su zadaće koje je potrebno uskoro obaviti ako želimo u trenutku smanjivanja sredstava za javne službe očuvati najmanje dostignutu razinu knjižničnih usluga.

¹⁸ Podaci su preuzeti iz analize Izposojevališča v letu 2005. koju je 10. 1. 2006. izradila Silva Novljan.

LITERATURA

BibSiSt-online. Dostupno na: <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/>

CeZaR. Dostupno na: <http://cezar.nuk.uni-lj.si/index.php>

e-Razvid. Dostupno na: <http://razvid.nuk.uni-lj.si/index.php>

Kodrič-Dačić, Eva. Statistična merjenja dejavnosti knjižnic : usklajevanje praktičnih potreb s standardi. // Knjižnica 3, 48(2004), 157-172.

Pivec-Stelev, Melita. Naše knjižnice. // Glasnik muzejskega društva Slovenije, 12(1932), 71-92.

Pivec-Stelev, Melita. Seznam knjižnic v dravski banovini v letu 1932. // Prosveta, (1932), 159.

Pizzala, Josef. Stand der Bibliotheken. Wien, 1873-1874.

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. Uradni list Republike Slovenije 73, (2003).

Pravilnik o razvidu knjižnic, Uradni list Republike Slovenije 105, (2003).

Zakon o knjižničarstvu. Uradni list Republike Slovenije 87, (2001).